

КУЛЬТУРНО-ЦИВІЛІЗАЦІЙНИЙ ПРОЦЕС

УДК 94(430)

Солошенко В.В.

РОЗСЕКРЕЧЕНІ АРХІВИ АУКЦІОННОГО БУДИНКУ «АДОЛЬФ ВЕЙНМЮЛЛЕР»

Основну увагу у статті приділено місцю та ролі аукціонного будинку «Адольф Вейнмюллер» (“Adolf Weimüller”) у нацистській торгівлі творами мистецтва. Встановлено, що цей відомий мюнхенський художній аукціонний будинок заклав підґрунтя сучасного мистецтва в Мюнхені та аукціонного будинку «Ноймейстер» (“Neumeister”). Власниця аукціонного будинку «Ноймейстер» К. Штоль спонукала до наукового дослідження історії нацизму за допомогою вивчення справи архівних документів А. Вейнмюллера.

Підкреслено, що відкриття доступу до закритих архівів аукціонного будинку «Ноймейстер» – наступника будинку «Адольф Вейнмюллер» – стало неабияким проривом у справі розкриття злочинів націонал-соціалістів і вагомим кроком у подоланні наслідків тоталітаризму у Німеччині. Важливо зазначити, що на такі відверті кроки донині не наважувався жоден аукціонний будинок Німеччини. Таким чином було закладено наукове підґрунтя для реалізації низки проектів щодо пошуку та розсекречення архівних документів.

Ключові слова: Німеччина, аукціонні будинки «Адольф Вейнмюллер», «Ноймейстер», культурні цінності, колекції, незаконне переміщення, відчуження, націонал-соціалізм.

Вкрай негативні наслідки на твори мистецтва та культурні цінності мали події Другої світової війни. Цілеспрямована державна стратегія нацистської Німеччини у період 1933-1945 рр. мала на меті пограбування тисячолітніх надбань людства. Це був величезний масив злочинів – позбавлення приватної власності, дискримінація, переслідування і, врешті-решт, фізичне знищення мільйонів людей. У той період німецька держава систематично діяла і проти власних громадян, втілюючи у життя злочинні цілі та механізми. Варто зазначити, що за останні десять років у Німеччині значно активізовано роботу з подолання наслідків націонал-соціалістичного панування в культурній сфері. Важливими у цьому зв'язку є проблеми викраденого мистецтва, трофеїв війни, колекцій нацистів, історії їх походження та переміщення.

Примітно, що за останні десятиліття кардинально змінився і арт-ринок, ці зміни і нині набирають суттєвих обертів. Причини цього полягають у сприйнятті торгівлі через мистецтво, а не через економіку. Важливим залишається зв'язок між змістом та цінністю твору мистецтва у науковому і економічному сенсі. Вагомим є аналіз кожної сфери ринку мистецтв – це зарубіжні аукціонні будинки, національні аукціонні будинки, аукціонна і галерейна торгівля, музеї та колекції. В цілому арт-ринок, тенденції та зміни, що відбуваються на ньому потребують на сучасному етапі ґрунтовного опрацювання.

Відомий мюнхенський художній аукціонний будинок «Адольф Вейнмюллер» (“Adolf Weinmüller”) [1] заклав підґрунття сучасного мистецтва в Мюнхені і аукціонного будинку «Ноймейстер» (“Neumeister”) [2]. У статті розкрито місце і роль аукціонного будинку «Адольф Вейнмюллер» у нацистській торгівлі творами мистецтва. Важливо підкреслити, що історія цього аукціонного будинку донині залишається малодослідженою.

Тема ринку мистецтв, аукціонних будинків знайшла своє відображення у науковій літературі ще на початку 1980-х рр. Класичною є робота К. Герхенрьодера «Ринки мистецтв», яка побачила світ у 1972 р. та низка наступних праць цього ж автора, в яких всебічно розкрито дану складну проблему [3].

Раніше аукціони належали до найстаріших форм торгівлі, які були започатковані 500 р. до н.е., вони були місцем зустрічей, виконували функції пропозиції та попиту. Аукціони мистецтв набули суттєвого значення в усьому світі. Нині міжнародний арт-ринок зарекомендував себе як важлива культурна і економічна галузь, у якій встановлені мільйонні рекорди продажів творів мистецтва. У цьому зв'язку варто зазначити характерну особливість, яка сприяла розквіту аукціону мистецтв – це переконання зацікавлених клієнтів у тому, що ціна творів мистецтва на аукціоні відповідає справжній ціні культурної спадщини на ринку мистецтв.

«Сотбіс» – один із найстаріших аукціонів світу, заснований у 1744 р. Його штаб квартира розташована в Нью-Йорку, а філіали представлені у всьому світі, зокрема у Парижі, Цюриху, Торонто. «Сотбіс» визнається нині лідером саме в категорії «Сучасного мистецтва», основні продажі предметів якого відбуваються щорічно у травні та листопаді у Нью-Йорку, у лютому та червні – у Лондоні.

Ще одним титаном у світі аукціонної справи вважають головного конкурента «Сотбіс» – «Крістіс» (“Christie’s”), основне місце розташування якого також змінилося з Лондона на Нью-Йорк. Діяльність обох аукціонів складає біля 90% ринку аукціонних продажів антикваріату і предметів мистецтва. «Крістіс» здійснює більше 600 продажів на рік. Торги проходять за 80 категоріями: образотворче і декоративне мистецтво, ювелірні вироби, фотографії, меблі і предмети інтер'єру та багато іншого. Аукціонні будинки перед торгами організовують виставки, на яких попередньо виставляються твори мистецтва, які згодом продаються за мільйони доларів. На показ твори мистецтва привозять до столиць світу – Токіо, Лондона, Парижа, Москви. Такі виставки обов'язково проводять у приміщеннях, які мають історичну цінність і є безпечними для зберігання дорогоцінних творів мистецтва [4].

Аукціонний будинок «Бонхамс» (“Bonhams”) – третій за величиною аукціон у світі проводить продажі за категоріями, включаючи живопис і машини, музичні інструменти і предмети інтер'єру. «Бонхамс» розмістив свої філії в США, Австралії, ПАР та Гонконзі. Така широка географія дозволяє цьому

аукціонному будинку проводити більше 700 торгів на рік у всьому світі. Аукціони проводяться в різних містах залежно від специфіки лотів [4].

Віденський аукціонний будинок «Доротеум» (“Dorotheum”) має більше ніж трьохсотрічну історію і донині обіймає у німецькомовному просторі провідні позиції. Він найстаріший із головних аукціонів світу, який в рамках глобалізації світового ринку мистецтв відкрив нові представництва у деяких австрійських містах, у Зальцбурзі, а також інших містах Європи – у Празі і Мілані. Щорічно «Доротеум» проводить близько 600 аукціонів, велика частина з яких – щоденні «аукціони без каталогу» в палаці Доротеум. У рамках аукціонних тижнів проводяться аукціони рідкісних творів образотворчого мистецтва – від робіт старих майстрів до стилю модерн і сучасного мистецтва [4].

Історичні аспекти арт-ринку детально розкриті П. Ватсоном [5], його наукові розвідки були доповнені роботами Г. П. Турнса [6]. Дослідники акцентують увагу на тому, що всі сучасні тенденції арт-ринку мають свою багаторічну, а іноді багатовікову традицію. Основне значення аукціонних будинків для дослідження історії мистецтв доводить Ф. Дрінкут у своїй книзі «Сучасна аукціонна торгівля» (“Der moderne Auktionshandel”) [7]. Історичне, а також критичне бачення проблеми висвітлено у дослідженнях В. Ульріха [8], Р. Кассади [9], М. Крекеля [10] та інших науковців.

З витоків і до сучасності діяльність аукціонів не можливо досліджувати окремо. Оскільки вони мають тісний зв'язок, вивчати їх діяльність потрібно комплексно. Незважаючи на доволі значну кількість робіт, присвячених проблематиці діяльності аукціонних будинків, відсутнє комплексне дослідження історичних і правових аспектів проблеми повернення предметів відчуженого мистецтва, а також культурної спадщини ФРН з урахуванням досвіду і практики попередніх десятиліть.

Зарубіжна історіографія, присвячена проблемі викрадених та відчужених нацистами культурних цінностей представлена широким колом робіт учених різних країн світу – ФРН, Австрії, Нідерландів, Франції, Польщі, Швейцарії, США та ін. Це, в першу чергу, праці В. Айхведе [11], П. К. Грімстед [12], Р. Денель [13], У. Гартманна [14], У. Гартунг [15], Н. Кислинської-Лобкович [16], М. А. Квінкенштейн [17], М. Хопи [18], А. Хойс [19], В. Рупперта, К. Фурмейстера [20] та ін.

Доля багатьох предметів культури, які були конфісковані або викрадені у власників у період з 1933 р. до 1945 р., або без згоди власника продані, залишається недостатньо дослідженою як у світі, так і у ФРН зокрема. Причини цьому є абсолютно різними. Частково несвідомо, частково свідомо у повоєнні десятиліття німецькі історики, культурологи, мистецтвознавці і музеєзнавці недостатньо займалися проблематикою виявлення та повернення культурних цінностей, втрачених за часів нацистського панування.

Варто зазначити, що 19 липня 1937 р. пройшла перша виставка «дегенеративного мистецтва», на якій було продемонстровано біля 650 творів, конфіскованих з 32 музеїв Німеччини. Експозиція побувала у 12 містах і була показана більше ніж 3 млн. відвідувачам. 20 березня 1939 р. близько 5 тис. творів живопису і графіки були спалені в Берліні. Що стосується решти робіт, то деяка частина з них була продана закордон [22].

Ключовою подією світового значення у справі повернення та реституції культурних цінностей, втрачених в різних країнах світу стала Міжнародна Вашингтонська конференція з питань майна періоду Голокосту (грудень 1998 р.), яку організував Держдепартамент США. Під час конференції особлива увага була приділена проблемі пошуку награваних творів мистецтва і розроблена низка міжнародних правил щодо їх повернення. Виходячи з положень Вашингтонської декларації від 3 грудня 1998 р., Федеральний уряд об'єднаної Німеччини взяв міжнародне зобов'язання – зробити свій внесок у дослідження походження та реституцію культурних цінностей. На Вашингтонській конференції були присутні представники більш ніж 40 країн світу і єврейських організацій, під час конференції було прийнято 11 важливих положень – про необхідність здійснення ідентифікації награваних і конфіскованих під час нацистського панування творів мистецтва, проведення пошуків їх довоєнних власників або спадкоємців [21].

Підкреслимо, що досвід ФРН у розв'язанні цього важливого завдання – ідентифікації та повернення розграбованого націонал-соціалістами майна, культурних цінностей є неоціненним. Адже вирішення цього кола проблем було поставлено на ґрунтовну державну основу. У 1998 р. у Німеччині (м. Магдебург) було засновано Координаційне бюро з розшуку втрачених культурних цінностей. Бюро бере активну участь у пошуках творів мистецтва та створенні банку інформації про викрадені чи втрачені культурні цінності. Ґрунтовна робота проводиться щодо пошуків втрачених творів мистецтва, реконструкції колекцій, списків робіт, які проливають світло на історію творів мистецтва. Крім того, з допомогою останніх можна підтвердити справжність або виявити підробку. Німецькі державні музеї, архіви та бібліотеки з метою сприяння пошуку конфіскованих нацистами творів мистецтва підготували низку інформаційних матеріалів, які дозволяють знайти численні докази автентичності та перевірити право власності за період з 1933 р. до 1945 р. Таким чином, завдяки створенню та діяльності німецького Координаційного бюро з розшуку втрачених культурних цінностей, наукові дослідження у цій площині якісно зросли.

Вивчаючи діяльність аукціонного будинку «Адольф Вейнмюллер» варто більш детально проаналізувати його біографію. Адольф Вейнмюллер (5 травня 1886 р. – 25 березня 1958 р.) народився у Фейстенхарі (Верхня Баварія). Він був німецьким арт-дилером часів націонал-соціалізму і часів ФРН. У 1905 р. А. Вейнмюллер розпочав навчання на державній службі у Бад Рейхенхалі. Під

час Першої світової війни був солдатом Західного фронту, після чого у 1921 р. повернувся до роботи і став незалежним арт-дилером у Мюнхені на Макс-Йозефштрассе. Однак про його арт-діяльність у 1920-х рр. збереглося мало відомостей. У 1931 р. А. Вейнмюллер вступив до лав НСДРП (підтвердженням цього є членський номер 626358), з того часу його кар'єра стрімко пішла вгору.

Після того як арт-дилеру єврейського походження Х. Гельбінгу довелося закрити свою справу через зміну обставин, у 1936 р. більш активно розгорнув свою діяльність Мюнхенський аукціонний будинок «Адольф Вейнмюллер». У наступні роки А. Вейнмюллер був поза конкуренцією. Клієнтами аукціонного будинку були відомі високопосадовці націонал-соціалісти, такі як особистий секретар А. Гітлера М. Борман, впливові арт-дилери у нього також замовляли об'єкти мистецтва для «спеціальної місії Лінц».

Аукціоніст А. Вейнмюллер очолював Спільку німецьких торгівців творами мистецтва та антикваріатом, яка повинна була входити до рейхскамери образотворчого мистецтва. Він також піклувався про «розчинення» усіх інших об'єднань арт-дилерів. У журналі «Світове мистецтво» (червень 1934 р.). аукціонер пропагував арт-торгівлю у новій Німеччині. У 1935 р. арт-дилери – безпосередні члени рейхскамери та спілки Вейнмюллера були розпущені. Загалом про складові тогочасної успішної діяльності А. Вейнмюллера мало що відомо. Підкреслимо, що у даному контексті покажемо є й те, що А. Вейнмюллер також мав аукціонний будинок у Відні.

Аукціоніст мав зв'язки з багатьма високопосадовцями націонал-соціалістами. Напряму зв'язків до А. Гітлера у А. Вейнмюллера, певно, що не було, відсутні і його очевидні прямі зв'язки до купівлі творів мистецтва для «місії особливого доручення Лінц». Однак не варто виключати, що він мав тісні зв'язки до найвищих ешелонів апарату влади і продавав їм твори мистецтва. Але доконаним залишається той факт, що навіть після завершення війни він міг продовжувати далі робити свою звичну справу. Після 1945 р. не було нікого, хто міг би з ним конкурувати за перше місце у арт-торгівлі Мюнхена. Варто зазначити, що американці після війни намагалися виступити із звинуваченнями проти А. Вейнмюллера і він навіть до 1948 р. не отримав ліцензії. Однак довести факт того, що він вів торгівлю відчуженими культурними цінностями не вдалося, оскільки вважалося, що усі документи згоріли під час повітряного нападу, а сам аукціонний будинок було зруйновано. Його словам вірили і справа не зрушила з місця, а усі спроби завадити його діяльності наражалися на супротив.

Підкреслимо, що бойкот 1933 р. проти євреїв негативно вплинув на діяльність арт-дилерів, а пізніше і на підготовку у листопаді 1933 р. відповідного закону про культуру. Таким чином євреї були повністю витіснені з цієї важливої економічної і культурної галузі. Перш за все, це призвело у Мюнхені – місті мистецтва до загрози того, що ліквідовані маленькі підприємства усі одночасно змушені були виставити свої товари на продаж.

А. Вейнмюллер брав активну участь у переслідуванні арт-дилерів єврейського походження. Існує листування датоване 1935 р., у якому повідомлялося арт-дилерам, про те, що вони протягом чотирьох тижнів зобов'язані закрити свою справу. Цей лист має пряме відношення до А. Вейнмюллера. У такий спосіб він позбавився єврейської конкуренції.

Пізніше у якості радника різних установ та інституцій, таких як промислова та торгова палати він завжди виступав опонентом у наданні іншим ліцензій на ведення арт-торгівлі та на розширення діяльності і таким чином засвідчував свою монополію у Мюнхені.

Наступником А. Вейнмюллера був Р. Ноймейстер, який у 1951 р. оселився у Мюнхені як аукціонер, а у липні 1958 р. викупив аукціонний будинок «Адольф Вейнмюллер». Для Р. Ноймейстера аукціонний будинок А. Вейнмюллера був важливим. Малюнки, картини, графіка, порцеляна, прикраси, меблі – в аукціонному будинку мистецтв «Ноймейстер» у Мюнхені і нині зберігаються у досить великій кількості. Це численні твори мистецтва, датовані початком XV ст. і до нині.

У 2008 р. донька Р. Ноймейстера К. Штоль перейняла справу батька і стала власницею аукціонного будинку «Ноймейстер». Прагнучи долучитися до справи подолання наслідків політики націонал-соціалізму у культурній сфері, К. Штоль здійснила рідкісний і єдиний у своєму вимірі крок. Вона спонукала до наукового дослідження історії нацизму у сфері культури за допомогою вивчення справи архівних документів аукціонного будинку «Адольф Вейнмюллер». К. Штоль відкрила доступ до закритих архівів будинку «Ноймейстер» (наступник аукціонного будинку «Адольф Вейнмюллер»). Це стало своєрідним потужним проривом у справі розкриття злочинів націонал-соціалістів і вагомим кроком у подоланні наслідків тоталітаризму в Німеччині.

Важливо зазначити, що на такі відверті кроки донині не зважувався жоден аукціонний будинок Німеччини. К. Штоль, надаючи доступ до архівів, тим самим заклала наукове підґрунття для реалізації низки проектів щодо пошуку та розсекречення архівних документів, що стосуються творів мистецтва. Вона залучила до тісної співпраці Центральний Інститут мистецтв у Мюнхені та Центр досліджень походження творів мистецтва у Берліні. Вагомим був внесок у цю непросту справу мистецтвознавців М. Хопп та У. Гартманна. Результати проведених досліджень були опубліковані та широко оприлюднені у травні 2012 р. Підтвердженням цього є спеціалізовані видання Центрального інституту історії мистецтв в Мюнхені і кандидатська дисертація М. Хопп «Арт-дилери в нацистській Німеччині. Адольф Вейнмюллер у Мюнхені та Відні» [18]. Перший робочий контакт між К. Штоль і М. Хопп відбувся ще у 2008 р. і знайдені книги було передано для розсекречення та подальшого оцифрування.

Автору статті представилася приємна нагода під час досліджень у 2016 р. у Центральному інституті історії мистецтв у Мюнхені долучитися до нової

пошукової атмосфери аукціонного будинку «Ноймейстер», послухати лекцію К. Штоль про історію і викриття злочинів націонал-соціалізму, роль відомих арт-дилерів Мюнхена 1930-1960 рр. і аукціонного будинку свого батька, власницею якого вона є нині. К. Штоль спромоглася на такі важливі і рішучі кроки – розшукати і опитати свідків, знайти закриті документи і дослідити їх, розсекретити і оцифрувати, а головне зробити висновки і вивести уроки для нинішніх поколінь. Важливо також підкреслити, що цей пошуковий проект частково фінансувався її власним коштом.

К. Штоль дізнавшись, що аукціонний будинок «Адольф Вейнмюллер» має проблемну історію запросила у 2009 р. до виконання дослідницького проекту Центральний інститут історії мистецтв у Мюнхені і Центр дослідження походження творів мистецтва у Берліні. У підвалі цього аукціонного будинку було знайдено вогнетривку шафу з документами, де збережені усі зв'язки аукціонних протоколів також і післявоєнного часу.

Одинадцять з вісімнадцяти каталогів зараз анотовані і підписані від руки, важливо, що розкриті імена як постачальників, так і покупців. Знайдено записну базу даних, яка складається з 35 тис. записів, якщо брати окремо, то це 150 тис. імен, номерів, цін відповідних творів тощо. Але тут криється проблема: вона полягає в тому, що ці облікові книги зі старого паперу, він недовговічний і частково у поганому стані. Отже, першопочатковим завданням була реставрація документів, а їх наступна оцифровка тривала шість місяців. У підсумку було повністю оброблено, оцифровано і транскрибовано 35 тис. документів.

Зазначимо, що анотовані каталоги були знайдені у технічному приміщенні, в якому протягом року обертається близько 15 тис. об'єктів культури. «Однак ми ніколи не розраховували у виключно технічному приміщенні знайти такі важливі документальні джерела», – засвідчила К. Штоль [23]. Таким чином в аукціонному будинку «Ноймейстер» було оприлюднено сенсаційну знахідку: майже повноцінний архів аукціонних протоколів аукціонного будинку «Адольф Вейнмюллер». Ці каталоги – оригінали документів діяльності будинку, анотовані екземпляри, де зазначені не лише постачальники, а й покупці творів мистецтва. Ця знахідка проливає світло на взаємозв'язки і дозволяє здійснити ретельний аналіз відповідних купівель та продажів. Ці документи стосуються не лише аукціонного будинку у Мюнхені, а також окремих аукціонів віденських активів А. Вейнмюллера. Важливим є той факт, що мюнхенські документи не містять прогалин, але у віденських документах відсутні деякі каталоги. Знайдено одинадцять із вісімнадцяти каталогів, які є нерівномірно насиченими і вони можуть дати важливі нові знання. Це означає, що нині представляється цілком можливим відтворити повну картину, що було куплено, продано та запропоновано через аукціонний будинок. У цілому все це однозначно розсекречено, хоча звичайно ще залишилося багато відкритих питань щодо історії походження тих чи інших об'єктів.

Варто підкреслити, що в аукціонному будинку «Ноймейстер» є три архіви, де зберігалися документи. Кожен із них по-своєму важливий. Вишукуючи документи, були проведені опитування серед співробітників, які багато років тому вийшли на пенсію, на предмет того, чи можливо ще знайти будь-які документи часів А. Вейнмюллера, чи вони взагалі існують. Досвідчені архіваріуси суттєво допомогли у розв'язанні цього питання.

Навіть побіжно перевіривши документи, стало зрозумілим, що знайдена важлива інформація, яка також дозволила розкрити нові, актуальні події та випадки з минулого. Було з'ясовано, що дійсно існують і суттєві доповнення до цих документальних джерел. Також знайдено конкретні приклади – у Відні у архітектора Готхільфа, лише деякі об'єкти були продані з молотка, у А. Вейнмюллера – це близько 66 об'єктів. З цієї колекції картина Ф. фон Амерлінгса була реституйована у Відні у 2008 р. та на аукціоні «Доротеум» продана за 1,5 млн. дол. для колекції Ліхтенштейна [1].

Також існують приклади, які цілком підтверджують суттєві прибутки від поставок гестапо. А. Вейнмюллер завжди заперечував звинувачення на свою адресу у тому, що гестапо здійснювало йому поставки. Однак, на підтвердження причетності А. Вейнмюллера до цього, німецькі дослідники знайшли докази, що поставки здійснювалися протягом тривалого часу.

Впливові німецькі газети повідомили про розсекречення архівів мюнхенського аукціонного будинку «Ноймейстер», який опублікував на сторінці бази даних lostart.de каталоги свого попередника аукціонного будинку «Адольф Вейнмюллер» з 1933 р. до 1945 р.

Націонал-соціалістами в Європі у період з 1933 р. до 1945 р. було викрадено неймовірно велику кількість творів мистецтва – 600 тис.: із них 200 тис. у Німеччині та Австрії, 100 тис. у Західній Європі і 300 тис. у Східній Європі. Важливим є той факт, що біля 100 тис. примірників ідентифікованих творів мистецтва до нині ще не повернуто законним власникам, вони знаходяться у офіційних і приватних колекціях різних країн світу [24; 25; 26].

Досліджуючи арт-діяльність А. Вейнмюллера можна провести деякі паралелі з Г. Гурлітом, який досяг найбільших успіхів за часів панування націонал-соціалізму, але навіть після війни залишався працювати арт-дилером. У випадку його сина К. Гурліта йшлося про знахідку творів мистецтва у квартирі Мюнхена і за два роки з них на предмет обтяжуючого минулого було досліджено 500 картин. Історично склалося так, що знахідка 2012 р. у приватному володінні К. Гурліта стала «знахідкою століття» і з новою силою розпалала дискусію щодо походження предметів культури, яка триває й до нині. Вражаюча колекція включає більше 1300 полотен художників класичного модернізму. Зокрема роботи П. Пікассо, М. Шагала, П. Ренуара, А. Матісса, Е. Нольде. За оцінками експертів, загальна вартість «знахідки століття» перевищує 1 млрд. євро [27; 28]. Це стало новим поштовхом і водночас ще

одним шансом для досягнення плідних результатів у непростій справі подолання наслідків політики націонал-соціалізму.

Аукціонний будинок «Ноймейстер» також встановив плідні контакти з Німецькою державною картинною галереєю. Окрім всього іншого, це означає, що багато сучасних процесів, а також процесів минулого ще раз повинні бути висвітлені по новому.

Чому К. Штоль звернулася до історії і зважилася на такі рішучі кроки? Вона пояснила свої дії тим, що батьки завжди вчили її справедливості і з впевненістю йти по життю. У неї було відчуття того, що вона мала поділитися тією важливою інформацією, якою володіла. Наскільки велике значення вона мала – їй тоді не було до кінця відомо. І те, яку роль вона нині відіграє у торгівлі творами мистецтва на рівні федеральних земель, звичайно для неї є неочікувим. Важливим залишається значення цих документів для дослідження часів націонал-соціалізму і виведення з них правильних і корисних висновків та уроків.

Важливо розкрити і доволі вразливий бік проблеми – вже з'явилися заявники, які володіють обтяжуючими фактами і вони можуть висувати чинні вимоги. Як саме вони будуть задовольнятися і реалізовуватися – це вже юридичний вимір у їх вирішенні. Основу тут складають ці дуже важливі документи, факти і жодних спекуляцій на тему обставин чи особистостей, які були задіяні націонал-соціалістами. Напевно будуть висунуті претензії, які не можна буде підтвердити документально, однак і вони також можуть бути досліджені і залучені до актів. Варто зазначити, що це взагалі перший німецький аукціонний будинок, який дозволив зробити публічними власні занурення у замовчувальний етап історії, у злочини націонал-соціалізму. Арт-торгівля у Третньому рейху масивно була задіяна у виявленні неарійської власності та культурних цінностей. Це питання є недостатньо висвітленою сторінкою у нацистському терорі. Мюнхенський аукціонний будинок «Ноймейстер» першим дозволив подивитися на речі через призму документальних джерел – і, як слушно зазначила мистецтвознавець М. Хопп, першим поділився болючим досвідом.

Також завдяки доступу до історичних документів було реалізовано інший проект, який охоплював період після 1945 р. Здійснення цього проекту дозволило відстежити активність аукціонного будинку у ті непрості часи панування нацистів.

Цікавим й відкритим залишається питання зв'язку Р. Ноймейстера і А. Вейнмюллера, і чи було відомо першому про те, що А. Вейнмюллер був палким прибічником торгівлі творами мистецтва в Третньому рейху, одним із тих, хто співпрацював з гестапо та іншими нацистськими організаціями у справі купівлі та продажу картин та інших об'єктів культури, які були відчужені у євреїв. Р. Ноймейстер був для цього дуже молодим, народився він у 1925 р. і при захопленні влади націонал-соціалістами йому було лише вісім

років, а під час закінчення війни – двадцять. Тоді він ще не мав жодного відношення до арт-торгівлі, це заняття прийшло до нього значно пізніше. Як справедливо зазначила М. Хопп, не можна забувати про те, що у 1946-1948 рр. був дещо інший досвід і ставлення до тих найжахливіших злочинів. Втрачене мистецтво мало тоді іншу значущість. Однак під впливом Голокосту та всіх незбагнених злочинів, скоєних гітлерівським режимом, процес подолання наслідків політики націонал-соціалізму гальмувався і проходив без такої наполегливості як нині.

Клієнти, які втекли від А. Гітлера і нацистів до США, навіть за океаном позитивно висловлювалися про арт-дилера А. Вейнмюллера. Не було підстав, певно для того, щоб його однозначно звинувачувати [29; 30].

Нині тиск на аукціонні будинки доволі відчутно збільшується. Реституційні вимоги, які висуваються до музеїв та аукціонів, призвели до того, що значення актів повернення відчужених культурних цінностей стало більш суттєвим, набуло політичного виміру. Підкреслимо, що існує заява Федерального уряду, федеральних земель та комунальних об'єднань щодо розшуку та повернення культурних цінностей, особливо єврейського майна, конфіскованого шляхом переслідувань націонал-соціалістами.

Описаний приклад у арт-торгівлі – це особливий випадок, коли приватний підприємець відкриває ексклюзивні документи з даними про колишніх клієнтів, які бажають залишитися не названими. Важливо, щоб цей експеримент та дії аукціонного будинку «Ноймейстер» додали рішучості усьому арт-ринку та торгівлі культурними цінностями і надали більше простору дослідженням щодо їх походження. За таких підходів у цьому напрямі набагато більше чого можна було б досягнути.

Нині все частіше лунають звинувачення на адресу німецьких музеїв у тому, що вони мають причетність до продажу культурних цінностей нащадкам високопосадовців націонал-соціалістів. Відмітимо, що це питання є складним і потребує ретельного дослідження, а також низки доказів на предмет здійснення подібних дій. Переговорний процес відносно повернення того або іншого об'єкту – справа тривала, часто вона через об'єктивні причини затягується на роки.

Між тим, мільярди доларів у вигляді предметів мистецтва досі розкидані по всьому світі. Незважаючи на величезні зусилля із реституції викрадених колекцій, що робляться в Америці і Європі з часів Другої світової війни, близько 100 тис. об'єктів все ще не знайдені, а багато музеїв обстоюють право не повертати картини законним власникам [31].

Німецькі історики і мистецтвознавці ретельно і регулярно вивчають каталоги всесвітньо відомих аукціонних будинків на предмет появи в них творів, відчужених нацистами. Особливий інтерес викликають твори мистецтва, які розпродавалися зі знаменитих колекцій, а також твори, вилучені насильницьким шляхом у євреїв. Але відстежувати предмети культурної

спадщини, різних країн світу, що знаходяться в приватних колекціях – це дуже складна і копітка робота. Куплені на аукціонах і у приватних колекціонерів цінності не завжди мають легальне походження, досить складно простежити їх переміщення, історію від першого до останнього власника.

Складнощі виникають під час пошуку і з'ясування походження трофейного і розграбованого мистецтва. Оцінюються ті дані, які розташовані безпосередньо близько до досліджуваного об'єкту. Це написи на зворотному боці, відмітки художників і власників на картинах, рукописні записи, маргіналії, присвячення, ініціали, друк тощо.

Досить важливим є досвід ФРН останніх десятиліть у справі подолання наслідків політики націонал-соціалізму, зокрема розшуку та реституції втрачених, викрадених чи незаконно відчужених творів мистецтва. І описаний приклад, неординарний та мужній крок власниці аукціонного будинку – «Ноймейстер» К. Штоль, цілком лягає у площину державної німецької політики та доповнює заходи уряду сучасної Німеччини у даній сфері. Таке нове ставлення у громадян сучасної ФРН до успадкованої від Третього рейху проблематики, реальні кроки відомого аукціонного будинку в Баварії спроможні бути підтриманими міжнародним співтовариством та іншими учасниками арт-ринку і стати слухним доповненням до наукового дослідження історії нацизму і його загарбницької політики у царині культури та мистецтва.

Список використаних джерел та літератури

1. Datenbank Kunst- und Kulturgutauktionen 1933-1945. Adolf Weinmüller Münchener Kunstversteigerungshaus. Adolf Weinmüller Wiener Kunstversteigerungshaus. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lostart.de/Web/DE/Provenienz/Weinmueller/AuktionNav.html?cms_param=ANAUS_ID%3D616100381%26node%3Dexpand
2. Neumeister Münchener Kunstauktionshaus GmbH & Co. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.neumeister.com/>
3. Herchenröder C. Die Kunstmärkte. – Auflage 4. – München: Econ Verlag, 1972. – 336 s.; Herchenröder C. Die neuen Kunstmärkte. Analyse-Bilanz-Ausblick. – Verlag Wirtschaft und Finanzen.; Auflage 1, 1990. – 356 s.; Herchenröder C. Die Kunstmärkte im Wandel Vom Jahrzehnt des Umbruchs in die Gegenwart. – Düsseldorf : Verlag Wirtschaft und Finanzen, 2000. – 352 s.
4. Крупнейшие аукционы Европы: где и когда? – Self made Trip. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://selfmadetrip.com/krupneyshie-auksiony-evropi-gde-i-kogda/30.10.2016>
5. Watson P. From Monet to Manhattan: The Rise of the Modern Art Market. – London: Hutchinson, 1992. – 558 p.
6. Thurns H. P. Der Kunsthändler – die Wandlungen eines Berufes. – Munich: Hirmer Verlag, 1994. – 296 s.
7. Drinkuth F. S. Der moderne Auktionshandel. Die Kunstwissenschaft und das Geschäft mit der Kunst. – Köln: Böhlau Verlag, 2003. – 308 s.
8. Ulrich W. Mit dem Rücken zur Kunst. Die neuen Statussymbolen der Macht. – Berlin: Klaus Wagenbach Verlag, 2000. – 120 s.
9. Cassady R. Auctions and Auctioneering. – Berkeley: University California Press, 1967. – 327 p.
10. Kräkel M. Auktionstheorie und interne Organisation. – Wiesbaden: Taschenbuch, 1992. – 306 s.

11. Eichwede W., Zubkova E. Zur Anatomie des Kunstraubs: Die Kunst als Opfer deutscher und sowjetischer Politik im Zweiten Weltkrieg // *Arsprototo: Das Magazin der Kulturstiftung der Länder.* – 2014. – № 4. – S. 25-29.
12. Kennedy Grimsted P. Art and Icons Lost in East Prussia The Fate of German Seizures from Kyiv Museums // *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas.* – 2013. – Vol. 61. – № 1. – P. 47-91.
13. Dehnel R. Die Täter, die Opfer und die Kunst: Rückblick auf den nationalsozialistischen Raubzug // *Osteuropa Kunst im Konflikt. Kriegsfolgen und Kooperation in Europa.* – 2006. – № 1-2. – Januar-Februar. – S. 15-17.
14. Hartmann U. Immer noch Nazi-Raubkunst in Thüringer Sammlungen MDR Thüringen. – 8 February 2013, 7 February 2013. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lootedartcommission.com/PVLSVK53591>
15. Hartung U. Verschleppt und verschollen: Eine Dokumentation deutscher, sowjetischer und amerikanischer Akten zum NS-Kunstraub in der Sowjetunion (1941-1948). – Bremen: Edition Temmen, 2000. – S. 37-38; Hartung U. Raubzüge in der Sowjetunion: Das Sonderkommando Künsberg 1941-1943. – Bremen: Edition Temmen, 1997. – 135 s.
16. Cieslinska Lobkowicz N. Gründe, Abgründe, Ansprüche Restitutionspolitik in Polen. Die Täter, die Opfer und die Kunst // *Osteuropa Kunst im Konflikt. Kriegsfolgen und Kooperation in Europa.* – 2006. – № 1-2. – Januar-Februar. – S. 263-287.
17. Quinkenstein M. A. Strukturen des illegalen Transfers von aus den polnischen Gebieten stammenden Kunstgütern zwischen Europa und Amerika in den Jahren 1944 bis 1949 // *Historie. Jahrbuch des Zentrum für historische Forschung Berlin der Polnischen Akademie der Wissenschaften. Besatzung.* – 2013/2014. – Folge 7. – S. 370-376.
18. Hopp M. Kunsthandel im nationalsozialismus: Adolf Weinmüller in München und Wien. – Köln: Böhlau Verlag, 2012. – 411 s.
19. Heuss A. Kunst- und Kulturgutraub: Eine vergleichende Studie zu Besatzungspolitik der Nationalsozialisten in Frankreich und der Sowjetunion. – Heidelberg: Universitätsverlag C. Winter, 2000. – S. 385.
20. Ruppert W., Fuhrmeister C. Zwischen Deutscher Kunst und internationaler Modernität. Formen der Künstlerausbildung 1918-1968. – Bonn: Druckhaus "Thomas Müntzer", BT Weimar, VG Bild-Kunst, 2007. – 260 s.
21. Washington Conference Principles on Nazi Confiscated Art. Diplomacy in Action. U.S. Department of State. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.state.gov/p/eur/rt/hlcst/122038.htm>
22. Дегенеративное искусство. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://artwworld.org.ua/ArtProm/Degenerativnoe_iskusstvo/
23. Katrin Stoll Auktionshaus veröffentlicht Datensätze aus NS-Zeit. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.deutschlandfunk.de/raubkunst-auktionshaus-veroeffentlicht-datensaetze-aus-ns.691.de.html?dram:article_id=287740
24. Entartete Kunst. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.vam.ac.uk/content/articles/e/entartete-kunst/>
25. Nazi plunder. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://en.wikipedia.org/wiki/Nazi_plunder
26. Why finding Nazi-looted art is a question of justice. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pbs.org/newshour/updates/why-finding-nazi-looted-art-is-a-question-of-justice/>
27. Sammlung Gurlitt soll ins Ausland gehen // *Süddeutsche Zeitung.* – 2014. – 7 Mai. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sueddeutsche.de/politik/testament-von-cornelius-gurlitt-sammlung-gurlitt-soll-ins-ausland-gehen-1.1953134>
28. Der Fall Gurlitt und die Folgen. – *Deutschlandfunk.* – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.deutschlandfunk.de/kunstfund-der-fall-gurlitt-und-die-folgen.724.de.html?dram:article_id=277429

29. Schmitz C. Kellerfund von Auktionsprotokollen der NS-Zeit. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.deutschlandfunk.de/kellerfund-von-auktionsprotokollen-der-ns-zeit.691.de.html?dram:article_id=243416
30. Солошенко В. Досвід подолання наслідків політики націонал-соціалізму // Зовнішні справи. – 2016. – № 8. – С. 28-34.
31. Катер М. Как украденные нацистами картины оказались в Университете Оклахомы. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lechaim.ru/events/kak-ukradennye-natsistami-kartiny-okazalis-v-nbsp-universitete-oklahomy/>

Солошенко В.В. Рассекреченные архивы аукционного дома «Адольф Вейнмюллер».

Основное внимание в статье уделено месту и роли аукционного дома «Адольф Вейнмюллер» («Adolf Weinmüller») в нацистской торговле произведениями искусства. Установлено, что этот знаменитый мюнхенский художественный аукционный дом заложил почву для современного искусства в Мюнхене и аукционного дома «Ноймейстер» («Neumeister»). Владелица аукционного дома «Ноймейстер» К. Штоль побудила к научному исследованию истории нацизма посредством изучения архивных документов А. Вейнмюллера.

Подчеркнуто, что открытие доступа к закрытым архивам аукционного дома «Ноймейстер» – преемника аукционного дома «Адольф Вейнмюллер» – стало большим прорывом в деле раскрытия преступлений национал-социалистов и весомым шагом в преодолении последствий тоталитаризма в Германии. Важно отметить, что на такие откровенные шаги до сих пор не решался ни один аукционный дом Германии. Таким образом, было заложено научное обоснование для реализации ряда проектов по поиску и рассекречиванию архивных документов.

Ключевые слова: Германия, аукционные дома «Адольф Вейнмюллер», «Ноймейстер», культурные ценности, коллекции, незаконное перемещение, отчуждение, национал-социализм.

Soloshenko V. Declassified Archives of the Auction House “Adolf Weinmüller”.

The focus of the article is given to the role and place of the auction house “Adolf Weinmüller” in Nazi art trade. Found that this famous art auction house in Munich laid background Modern Art in Munich and the auction house “Neumeister”. The owner of the auction house – “Neumeister” K. Stoll encouraged researching the history of Nazism by studying the case of Adolf Weinmüller’s archival documents.

Emphasized that opening access to private archives of the auction house “Neumeister” – successor house of “Adolf Weinmüller”, which was not only to cause a breakthrough in solving crimes of the National Socialists but an important step in overcoming the consequences of totalitarianism in Germany. It is important to note that such explicit steps still do not dare any auction house in Germany. Thus was laid the scientific for a number of projects to find and declassification of archival documents.

Keywords: Germany, auction houses’ “Adolf Weinmüller”, “Neumeister”, cultural values, collections, trafficking, alienation, National Socialism.